

לוח 517

כסא כהן גדול

20

והנה מצרים נוסע אחריהם (יד-י)

בלב אחד כאיש אחד (רש"י)

ואילו אצל בני ישראל נאמר להיפך: כאיש אחד בלב אחד (רש"י על הפסוק: ויחן שם ישראל - בפרשת יתרו). משום שבעצם בני ישראל הם כאיש אחד משורשם, וחסר רק שיהיה להם גם רצון אחד ולב אחד. לעומת זה אומות העולם הן מפוצלות משורשן ורק לב אחד ורצון אחד להשיג דבר מסויים עשוי לעשותן כאיש אחד.

(הה"ק בעל אבני נזר מסוכטשוב ז"ל)

Handwritten notes in the right margin, including a circled '2' and other illegible scribbles.

(י) ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים. איננו נראה כי בני אדם הצועקים אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם³⁹ ויאמרו כי טוב להם שלא הצילים אבל הנכון שנפרש כי היו⁴⁰ כתות⁴¹. והכתוב יספר כל מה שעשו כלם. אמר בי הכת האחת צועקת אל ה' והאחת מבקשת בנביאו⁴². ואינה מודה⁴³ בישועה הנעשית להם. ויאמרו כי טוב להם שלא הצילים. ועל זאת כתוב וימרו על ים בים סוף⁴⁴. ולכך יחזיר הכתוב בני ישראל פעם אחרת ויצעקו בני ישראל אל ה' [כי הסובים בהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו. ולכך אמר אח"כ ויראו העם את ה'⁴⁵] ויאמינו בה' וכמשה עבדו⁴⁶. לא אמר ויראו ישראל את ה' ויאמינו אבל אמר העם. כי בני ישראל שם ליחידים. והעם שם להמון. וכן וילונו העם⁴⁷. וכך הזכיר ובנתינו⁴⁸. ויחל העם לזנות⁴⁹. בכל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח הוא. והנה⁵⁰ לא אמרו לקחתנו למות במלחמה. אבל לקחתנו למות במדבר⁵¹. וממותנו במדבר⁵². כי טרם יראו מלחמה. לא היו חפצים לצאת אל המדבר⁵³. פן ימותו שם ברעב ובצמא. ויתכן שאמרו לו כן בצאתם ועודם בארץ מצרים כאשר הסב אותם אלהים דרך המדבר ים סוף. או שאמרו לו מתחלה אנה נצא אם דרך פלשתים ילחמו בנו. ואם דרך המדבר טוב לנו לעבוד את מצרים ממותנו במדבר. ואפשר עוד לומר כי היו העם מאמינים בה' ומתפללים אליו להצילים. אבל במשה נכנס ספק בלבם פן יציאם למשול עליהם. ואע"פ שראו האותות והמופתים חשבו שעשה אותם בדרך חכמה או שהשם הביא עליהם המכות ברשעת הגוים. כי אלו חפץ השם ביציאתם לא היה פרעה רודף אחריהם. ואונקלוס תרגם בכאן ויצעקו וצעיקו⁵⁴. עשאו ענין תרעומת לומר שלא התפללו אבל היו מתרעמים לפניו על שהוציאם ממצרים. כלשון ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך⁵⁵. וכמוהו ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים⁵⁶. מתרעמים עליהם בקול גדול וצעקה.

ו. (טז) ואתה הרים את מטף אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא אתה אומר לי שאקרע את הים ואעשה את הים יבשה והכתיב (ירמיה ה. כב) אשר שמתי חול גבול לים והרי נשבעת שאין אתה קורעו לעולם אמר רבי אלעזר הקפור אמר לו משה לא כך אמרת שאין הים נעשית יבשה שנאמר אשר שמתי חול גבול לים וכתיב (איוב לח. ח) וינסך בדתים ים אמר לו הקדוש ברוך הוא לא קראת מתחלת התורה מה כתיב (בראשית א. ט) ויאמר אלהים יקוו המים אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי מתחלה שאני קורעו שנאמר (שמות יד. כז) וישב הים לפניו בקר לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו מתחלה מיד שמע משה להקדוש ברוך הוא והלך לקרע הים וכיון שהלך לקרע את הים לא קבל עליו להקרע אמר לו הים מפניך אני נקרע אני גדול ממך שאני נכראתי בשלישי ואתה נכראת בששי כיון ששמע משה כך הלך ואמר להקדוש ברוך הוא אין הים רוצה להקרע מה עשה הקדוש ברוך הוא נתן ימינו על ימינו של משה שנאמר

Handwritten notes in the right margin, including a circled '3' and other illegible scribbles.

Handwritten mark at the bottom left corner.

ישעיה סג. יב) 'מוליק' לימין משה וגו' מיד ראה להקדוש
 פרוף הוא וברך שגאמר (תהלים קיד. ג) 'הים ראה וינס'
 מה ראה אלא שראה להקדוש פרוף הוא שנתן יד וימנו
 על משה ולא יכל לעבב אלא ברח מיד אמר לו משה
 מפני מה אתה בורח אמר לו הים מפני אלוה יעקב מפני
 ראתו של הקדוש פרוף הוא מיד פיון שהרים משה ידו
 על הים נבקע שגאמר (שמות שם. כא) 'ויפקעו המים' אינו
 אומר ויפקע הים אלא 'ויפקעו המים' מלמד שכל המים
 שהיו בכל המעינות ובבורות ובכל מקום נבקעו שגאמר
 ויפקעו המים וכן בפעם שחזרו חזרו כל המים שפן

4

הוא אומר (שם שם. כח) 'וישכו המים' וכל הנסים הללו
 נעשו על ידי משה שגאמר (שם שם. כא) 'ויט משה את ידו
 על הים' לפיכך הקדוש פרוף הוא משבח שגאמר (ישעיה
 שם. יא) 'ויזכר ימי עולם משה עמו' וכתוב 'מוליק לימין
 משה זרוע תפארתו'.

5

1 [קבו] ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בוקר לאיתנו
 וגו' (א) עיין בבראשית רבה פרשה ה' ה' (וכן הוא ג"כ

במדור רבה בפרשתנו כ"א ג' רק בסגנון אחר קצת: אמר ר' יוחנן, תנאין
 התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, הה"ד וישב הים לאיתנו,

לתנאו שהתנה עמו ורבים ראו כן תמהו: מדוע רמזה התורה זאת בעת
 חזרת המים, הלא יותר היה מתאים לרמו זאת למעלה בעת בקיעת המים,

לתנאי ה' במעשה בראשית שיקרע הים, ולא בעת ששכו המים למקומם?
 ונראה לי בזה השערה נכבדה, כי כאשר נדקדק בלשון הכתוב יפלא, שספר לנו

שמשה נטה את ידו והים שב לפנות בוקר, מדוע לא שב תיכף
 כשנסה משה את ידו, אחרי אשר השי' אמר לו נטה את ידך וישבו המים

וגו', הוה לי להכתוב למימר, שמשה כן עשה שנטה את ידו והים שב למקומו?
 כי פשטות לשון הכתובים כאן כורה, שהשי' אמר לו שיטה את ידו בא שמורת

תבוקר (שהוא החלק השלישי של הלילה, כי הלילה נחלק לשלושה חלקים,
 ואותו שלפני הבוקר קרוי אשמורת הבוקר, עיין פירש"י כאן), כאשר כן מספר

הכתוב ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים וגו', ואז
 אמר השי' למשה נטה את ידך וגו', ומשה כן עשה, וא"כ נטה את ידו

במשך השליש האחרון של הלילה, אמנם המים שבו לפנות בוקר לעת
 שהבוקר פונה כבר לבא (עיין פירש"י כאן), שהוא זמן מאוחר סמוך לבוקר

ממש, ומדוע לא שבו תיכף כאשר נטה משה את ידו? ואם נאמר דגם משה
 לא נטה את ידו עד לפנות בקר (לא באשמורת הבוקר), וזה עצמו

קמ"ל הכתוב שנטית היד וחזרת המים ה' לפנות בוקר, מדוע אמר: וישב הים
 לפנות בוקר וגו', הול"ל: ויט משה את ידו לפנות בוקר וישב הים וגו', ומדקאמר

סתם: ויט משה את ידו, ואצל חזרת המים אמר: וישב הים לפנות בוקר,
 ש"מ שבא לדייק, דאף שנטה ידו מתחלה במשך האשמורה השלישית, שהיא

אשמורת הבוקר, לא שב הים רק לפנות בוקר, ויפלא איפוא מדוע
 באמת לא שב הים תיכף כאשר נטה משה את ידו, רק המתין עד לפנות

הבוקר? ומה הוציאו חז"ל דבקיעת הים לא נגזרה מהשי' או בשעת מעשה,
 רק מראשית בריאת העולם כן יסד השי' שהים יבקע, ואז אמנם זמן נתן להים

מתי יבקע ומתי ישוב למקומו, וע"כ לא שב הים עד הגיע הזמן הנגבל מהשי'
 שהוא לפנות בוקר; ולפי"ז כל ההוכחה שתנאי ה' בשעת בריאת הים

אינה מהבקיעה, כי הבקיעה י"ל שגזר השי' בשעת מעשה שיבקעו המים
 רק ההוכחה היא מחזרת המים שהכתינו ולא שבו עד לפנות בוקר, והנה

1 ... מאי כוונתן של צדיקים דרבי פנחס
 בן יאיר וזה קאול לפרוץ שבוין פנע ביה
 בנינאי נדרא אמר ליה גינאי חלק לי מימך
 ואעבוד בך אמר ליה אתה חלק לעשות
 רצון קנין ואני חלק לעשות רצון קנין אתה
 ספק עשה ספק אי אתה עשה אני חזאי
 עשה אמר ליה אם אי אתה חלק נחתי
 עלך שלא עבדך בך מיס לעולם חלק ליה
 זה הוהא נברא ויהיה דארי חזי לפיטרא
 אמר ליה חלק ליה נבי להאי רבמצה עסיק
 חלק ליה ויהי חזאי פיעא רחוק בחדייהו
 אמר ליה חלק ליה נבי להאי ולא ליטא בך
 עושם לבני ליה חלק ליה אמר רב זסקי
 כמה נפיש נברא סמשה ושחין רבון
 דאילו הים תר זמנא רבא חלמא
 זמנא חלמא רבא נמי תרא זמנא אלא
 כמשה ושחין רבון אקלע ליהיא
 ארשמיא רמי ליה שניי לחמדיה לא אבל

6

21

26

31

36

7 אלה

9 אלה הקרים ביזת הים

ויתנו רז"ל אמרו לחננו הראשון וק"ל לדבריהם אין זה עקר' התנאי חלל בשעת החלוק' סס יזכיר תנאי אולי כי יודיע הסוכב כי אחר ששכ אז ידע שהוא אי שהתנה עמו כ' ולא נזירת כליונו אז הנעת נכיוט בשל מהשונם והנס כי התנאי הי' ידוע לו אולי שגלות גלה הדבר שתישם ונעשו המי' יבשה ונס המים העומדי' גטו תומות אבני' יאמרו כי בא עד קילו ג"כ וכשמוצ' ידע אין זה חלל תנאי ראשון לכד' ולל"ד אופן התנאי אכ' הי' ולאו מלריס ח"כ למה נרעש כפעם הולח כמאמרם ו"ל התרים כנגד עשה ואמר לו אין אני נקרע מסיני שאני גראמי ביום ג' וחנה נכרחת ביום עשי וט' עד שנתה כ'

ואחרי קריעת ים סוף נאמר בפרשתינו "ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלושת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו, כב). פרש"י בשם המכילתא: "הסיען בעל כורחן שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים, וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים, שנאמר (שיה"ש א) תורי זהב נעשה לך עם נקודת הכסף, לפיכך הוצרך להסיען בעל כורחם".

הנה פסוק זה נקרא על ידינו כהרף עין בלא תשומת לב מספקת. אבל לכשנעמיק לעיין בדברים אלו נמצא כאן דבר נורא נוראות.

זאת ידוע שאדם מטבעו חפץ להיות עשיר ולחיות בכבוד מכמה טעמים, ראשית משום שרואה את חבריו עשירים והוא מקנא בהם. שנית, משום שהוא פשוט מבין שבכסף אפשר לחיות ברווח יותר גדול, בלי חובות, אפשר לשלם את כל חובות האדם לעיריה ולמדינה, אדם יכול לרכוש לעצמו דירה נוחה, כלים נאים, רהיטים יפים ונוחים. אדם יכול לרכוש לעצמו מכונית, וגם בגדים נאים לו ולרעייתו ולמשפחתו. וכל הדברים הללו גם אם לא תמיד רוח חכמים נוחה מהם, הרי לפחות הם ניתנים להבנה, הם נתונים להגיון ולשכל ובעיקר לרצונו של כל אדם לחיות חיי רווחה ונוחות.

אולם רבונא דכולי עלמא, האיך אפשר לומר זאת על בני ישראל היוצאים מארץ מצרים, וכי במי היו מקנאים, הרי לא ראו אף אחד במצב טוב יותר משלהם. ומה רצו בעושרם זה, על מה היתה התאוה הנוראה הזאת לעשירות, הרי אוכל קיבלו מן השמים, בשר מן השמים, מים מבארה של מרים, כך שגם את האוכל שלהם לא היו יכולים "לשפר" ולגוון, ונאלצו לאכול את מה שקיבלו - "לחם אבירים", לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו. וכי מה רצו לקנות, ריהוט יותר יפה לצורך ההליכה במדבר, או מכונית, או דירה, או ביגוד, הרי כל ארבעים שנה הלכו באותם בגדים שלא בלו כל השנים, ואף נוקו ע"י ענני הכבוד. וא"כ, ישאל השואל, מנין, ולשם מה היתה תאוותם לעשירות כל כך גדולה, מאיפה זה בא, ולשם מה זה בא. אלו דברים שלא השכל ולא ההגיון תופסים אותו.

וראו גם ראו מה עשתה להם ביזה זו, ומתרגם כאן רבינו יונתן בן עוזיאל "וטיילו בתלתא יומין במדברא בטלין מן פיקודייה ולא אשכחו מיא", כלומר טיילו שלושה ימים בלא תורה ובלא קיום מצוות. ואכן, הספורנו כבר פירש כאן בפירושו השני "ועוד חשב משה רבינו שריבוי העושר יהיה סיבה לשלא יהיו ראויין לקבל התורה, כי התורה והעושר בורחים זה מזה, והם כצרות זו לזו כמ"ש טוב לי כי עניתי למען אלמד תורתך, ע"כ הסיעם בעל כרחם".

3| וא"כ השאלה רק הוכפלה כפליים, אז למה נתאו לעושר, לממון, ובפרט שהוא עלול פל כך להזיק, ובודאי לא להועיל.

וע"כ צריך לומר שהתאוה לעושר אינה קשורה בהכרח בהגיון או בשכל, היא לעתים גם נוגדת את ההגיון ואת השכל. והתאוה הזאת אולי מקורה במחלה קשה שהמתאוה לה חולה במחלה כזו שמוכן להתבזות, לאסוף את הזהב שנפלט מים סוף מבלי שיש בללו איזו יכולת להשתמש בזהב זה, ומבלי שבכלל יעלה על דעתו איזו תכלית לעושרו, והרי אדרבה, כפי שהזכרנו, זה עוד עלול להזיק לו. אך המחלה הזאת ששמה תאוה לעושר היא מחלת נפש שאין לה הסבר כל שהוא, וכמו כל חולה נפש אין דרכיו והתנהגותו. תואמים את דרך העולם והתנהגותו ההגיונית והשכלית.

ומשום כך אנו מוצאים לעתים אדם עשיר שידו קפוצה ואולי גם משפחה אין לו, והוא מתעשר ומתעשר, והבנק כבר מלא מעושרו, ורוכש עוד מניות ובתי מסחר, וכאמור, איש לא יכול להנות מעושרו, הרי ברור שמחלת נפש ישנה כאן. כי רק מי שמבין בשכל ובהגיון שהעושר לא ילך עמו לבית העולמים, נותן הוא גם לאחרים להנות מכספו ומעושרו.

8 חילית תורה

בפסוק וירשע ה' ביום ההוא וגו'. הנה בפסוקים הללו רבו הדקדוקים ואי אפשר לפורטם.

ויש לפרש דהנה העולם מקשים מדוע לא אמרו ישראל שירה תיכף כשיצאו ממצרים.

וצריך לומר דהנה איתא בגמרא במסכת קידושין דף ט"ז ע"ב דעבד שברח לפני שש צריך להשלים השש שנים אבל אם מת האדון אינו צריך להשלים. והנה ידוע שישאל יצאו ממצרים קודם הזמן של ארבע מאות שנים. אם כן הוה דינם כמו עבד שברח || לפני שש וצריכים להשלים. אך כשראו שמתו המצריים אם כן אזי נשתחררו לגמרי. משום הכי לא אמרו שירה תיכף בשעת יציאה.

וזדו שאמר הכתוב וירשע ה' ביום ההוא 16 דייקא את ישראל מיד מצרים. פירוש היום היה להם הישועה ולא קודם לכן משעת היציאה. ומפרש הכתוב במה היתה הישועה דוקא היום ולא מקודם. משום וירא ישראל את מצרים מת וגו' 21 אם כן פטורים הם מלהשלים כנזכר לעיל ואז דייקא אמרו שירה בשמחה רבה. (ניבט נחום מן ספר יחזקאל של תנאים)

או ישיר משה (טו א). ובמדרש (שמ"ר כג ג) אמר משה רבון העולמים במה שהטאתי לפניך בו אני מקלסך. איך לוי בר זביא משל למדינה שמרדה על המלך ואמר המלך לדוכוס שלו נלך ונלחם בה. אמר לו דוכוס אין אתה יכול. החריש המלך והלך בלילה בעצמו וכבשה. ידע דוכוס. עשה עטרה והביא למלך זכר. בא וראה דרך הצדיקים במה שהם טורחים הם מתקנים וכו' ממי הם למדים מן הקביה שבדבר שהוא מכה הוא מרפא שנאמר (ירמיה ל יז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך — ממכות שאני מכה אותך מהם אני מרפא אותך וכו' צא ולמד ממרה שהורה למשה דבר מר ומתקו המים שנאמר (לקמן פסוק כה) ויורוהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים וכו' — עץ מר היה והמתיק המים המרים. וכן משה לא קנטר אלא ב.אוי. ובמה שסרח תיקן מעשיו ואמר או ישיר משה.

10
אמר
התורה
לפי ירושם

הוראת הענין, כי יסוד גדול הוא. שהיכן שהאדם מצוי שם הוא; מצבים מצבים ישנם, ובמצב שהאדם בו שם הוא; לפי מצבו מציאותו, ובמצבו שהוא בו. שם עליו לבקש תקוניה, בשום אופן לא ימצא תקוניה ממצב שאין שלו. כי

כל מצב ומצב עולמות שונים הם. ואין מציאות עולם אחד במציאות העולם השני. אדם המושם בבורי, כל מחשבותיו הן אחת משתים, או מבקש תחבולות אין להחלץ כליל מן הבור. ובאם לאו. הוא מבקש כל הדרכים אין להמשיך קיומו כאשר הוא שם. ומן הטובות שהטיב השי"ת עם ברוהיו כי לכל מצב ומצב ימצאו תקן בו. אין מצב שלא יהיה בו מקום ויכולת להסתדר. אלא שצריכים להיות שמים לב קבל זה המצב. להתחשב עם תנאיו. להתאים עצמו אליו. ולהסתדר סדור מתאים לפי המצב שהוא בו. אין סדור של אדם בבורי כסדור אדם בארמנותיו שלו שהיה חי בהם מקודם. האומנם כי גם בבורי יש יכולת להמשיך קיום. גם אסיר חי מציאות של חיים. אבל זה דוקא בתנאי אם יתאים עצמו לתנאי המצב שבו הוא עכשיו. אין מציאות של בתיאסורים כמציאות של בתיארמונים, בבית אסורים חיים אחרים ומציאות אחרת לגמרי בו. וכל מציאות ומציאות תנאיה וסדריה מיוחדות לה. ולכן הנך נצרך להתאים עצמך — אזהר לאתר החטא כבר הוכרח להתנהג אחרת מאשר קודם החטא. נתגרש כבר מן מקומו הראשון וכבר נשתנה למצב אחר לגמרי. כבר במקום אחר מציאותו. אדם אסיר אין מחשבתו על עיונותים. במצב של בור אין כל מקום לעדן. הוא מסתדר כבר לפי המצב שהוא בו עכשיו. ובסדור ההוא דוקא שם הצלחותיו ותקוניה.

16

21

26

31

טא אמרם דיל דרך הצדיקים במה שהם טורחים — במצב שהם בו — הם מתקנים. ממכותיך ארפאך — במכותיך שהאדם בו. שמה הוכן רפואה לו. ואדרבה. הרפואה והתקן צריכים לבא דוקא ממצב אותה המכה. בשום אופן אין רפואה ממדרגה שאינה שלו. ויורוהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים וכו' עץ מר היה והמתיק המים המרים אין מביאין רפואות מעצרות אחרות! וכן משה במה שסרח תיקן — לא קנטר אלא באוי ותיקן מעשיו ואמר או ישיר משה.

36

11 תורה חמישה

(א) כאשר ירום משה ידו. וכו' ודיו של כשה עושה בלחמה או שוכרות בלחמה, אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל בסחלוק בלפי מלכה ובשגברים את לבם לאכיות שבשמים היו בסגורין ואם לאו היו נופלין (יה"כ"א א).
(ב) ויקחו אבן ירד, הרואה אבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע בלחמה בעמלק צריך שיהיה הרואה ושבת לפני המקום, מאי הוא, דכתיב ודיו משה ככרם ויקחו אבן ונח וישב עליה (ברכות ג"א א).
ויקחו אבן. וכו' לא היה לו לבשה כי אהה לישב עליה, אלא אמר, כיון שישירא שחיין בצער את אני אותה כשרם בצער. ככאן שאף צדיק נכזר להשתתף עם הצבירי (תענית י"א א).

13 האם שאלה כו. ויש לבאר לפי זה

1 נרבה דאבן שישב עליו משה, דלפי כנראה היא על נק מלחמת עמלק, הא מלחמה זו היא בדרך הטבע לפי חרב עם אנשים גבורים, ואינו אלא נק

12 יצא מ

(2) וממה מדברי הרמב"ם דאין הטעם שחזה האבן עמה אלא על מיקום שם היה האבן והוא היה הנכנס, וכן מצינו, כפי הטעם במלך דעל מיקום הם מלחמה.

6 נקחה, וכיוצא רבו מלחמות ישראל שנלחו. אבל בלחמה לאו על כלל ישראל מברכוס, דל"כ מאי חריב האבן, נצטע שלחמו במקור לה מויבע, אלא ככך הוא שנתן כי כח נצטע להגביה ידיו כל היום ואף שהנכו ארכין ומור בנדיו, מכ"מ אינו צדך הטבע ביסבול אנוש משך רב בזה, וכיוצא דכתיב כי נקי ולא קאמר נקונו על כלל ישראל, אלא משום דכנס לא שייך אלא במה שנעשה עמו. ובדרושים בארכתו יותר בזה, ואכ"מ.

4